

בקורת על תיאטרון

„חשובון חדש“ / בקאמרי

המחבר : נתן שחם
הבמאי : יוסף מילוא
הצייר : מ. תמיר

גאת א. בני

אכזיסטנציאליזם + נאציאנאליזם
זם בורגני = הגנת הבגידה

אם יכול האלוף לשעבר יגאל אלון להטיף בלב קל לחדירה לשטחים ערביים כדי לרצוח „אשמים“ בלבד, תוך פסיחה על החפים מפשע, מדוע זה לא יוכל נתן שחם, חבר מפ"ם אף הוא, לסלוח לקאפוס? חדירותיו של יגאל אלון הן הרמת תרומה לשוביניזם, ומחילתו של שחם — תרומה לאכזיסטנציאליזם. לדידם של האכזיסטנציאליסטים — הנפש היא אניגמה. כלום יודע מישהו היכן הגבול בין הטוב והרע? בין הפשע והמסירות? בין הבגידה והגבורה? כלום אפשר לח"רץ דין על אורבאך? הנפש שלו היא הרי לאבירינט שלם. ואולם שחם סולח לקאפוס לא רק בגלל האניגמה של נפש האדם. הנאציאנאליסט הבורגני נתן שחם סולח למהנדס אורבך גם משום כך, שבמקום להעדיף את החיים ביפו או בחיפה הלך „לכבוש את השממה“ בסדום הרחוקה. כלום יש חשיבות עתה לרישעותה של סדום העתיקה? — חשור בה סדום החדשה. לחסל את החשבונות הישנים הכתובים בדם העם ולפתוח חשבון חדש בשם... הנאציאנאליזם הבורגני. אהרן מגד ב„דרך לאילת“ איחד את כל המעמדות והשאים בערבה „לכבוש את השממה“, גם הוא בשם הנאציאנאליזם הבורגני. משה שמיר ב„ליל סופה“ השאיר את משפתת יפה ללחום, כביכול, בספסר שכטר בגבולות, בכפר הנטוש, אך הדבר נשמע בלתי-משכנע, כיוון שכל המחזה רצוף הטפה לנאציאנאליזם בורגני. שחם משאיר את הקפו לבנות את סדום בשם הנאציאנאליזם הבורגני. אם רוצה אדם בלתי-משוחד להוכיח לעצמו את עקביות הסתבכותה האידיאולוגית של מפ"ם והמבוכה הנובעת ממנה בכל ה"שטחים" — הפוליטי, החברתי והתרבותי — אין הוא צריך, אלא לעמוד על הגייויים של סופרי מפ"ם. ונתן שחם, עם „החשבון החדש“ שלו, הגיע לשיא ה"סתבכות הג"ל.

בימי משפט קסטנר

ימים אלה, בהם רוגשת הארץ מגילוי משפט קסטנר, משתמעת סליחת השחמים לקאפואים כחילול זכרם של מיליוני קורבנות הנאציזם, כלעג לעם. הפסיכולוגיונים ה„דק“ — הוא בריחה מן המציאות. רבות הן הבעיות של מציאותנו, ואם בחר נתן שחם בבעית הקאפואים

„זה מה שנקרא היום בגידה—כותב הבוגד אנדרי גיד—יקרא מחר מחשבה בריאה... אני חש בי אפשרות בלתי-מוגבלת לקבל כל מה שמתרחש.“ ונכון — היום הוא מקבל בשמחה את התורות הקאניבאלייות של האימפריאליזם באותה תבונה עצמה בה קיבל אתמול את הברבריות ההיטלריסטית.

נתן שחם צעיר וזריו מאנדרי גיד. במחירי אחד מחסל הוא חשבונות ישנים ופותח חדשים. בלב פתוח, בלי סיכוכים יתרים, סולח הוא לקאפוס, לקאפואיזם, וזבזאת פותח לו חשבון צ'קים חדש במלאכת הספרות של האכזיסטנציאליזם.

סדום החדשה

שחם שולח את הקאפוס שלו, המהנדס אורבאך, לכפר על עונותיו לא ביפו, לא בבארשע, כי אם הרחק-הרחק בסדום. בין גנבים ושוגים-בדמיונות אידיאליסטיים הבונים, במחזה, את סדום החדשה מוצא הקאפוס אורבאך את המקום המתאים לכפרת פשעי-הדמים שלו נגד אחיו. והנה הדמויות: הנהג חקסלר הוא גנב לשעבר, אך מוכן להרוג קאפוס במו ידיו. המנהל סומראנץ, אף הוא גנב לשעבר, אך ממין שאינו מוכן להרוג קאפוס, כי חן שהוא „מכיר את החיים“ ומאוהב בכחו של הקאפוס. אבי, האינדיבידואליסט „בן העשרים-וחצי“ ובעל „עיני משורר“, מוכן להרוג קאפוס לא רק במרידיו. והנה מה מתרחש: המנהל סומראנץ, המכיר את החיים, מקנא ב„צוציק“ אבי, אשר נמצא זה יומיים בלבד בסדום וכבר הצליח לסובב ראשה של בתו של אורבאך. סומראנץ מגלה לאבי שאורבאך היה קאפוס במחנה-ריכוז. לבו הישר של אבי „אינו יכול לשתוק“. הוא משתף מייד בידיעה את חברו הקיבוצניק, אך הלה אינו מוכן להשתתף בחריצת ה"דין" על הקאפוס. „בשם הנוער הישראלי" פועל אבי לבדו. מול פני אקדחו של אבי מתודדה הקאפוס אורבך, שאמנם גי"לה חולשה והיה לקאפוס... אך מתוך קשר עם קאפוס אחרים. גותרות עוד 5 דקות עד לסיום המחזה. וכפי שאפשר היה לצפות מראש, מחליט אורבך, לאחר מא"פק נפשי של 3 דקות, להישאר בסדום ולבנות את הארץ. החשבון הישן סולק סומראנץ סלח לו מכבר, אבי סולח גם כן. ושחם... פותח חשבון חדש.

חייב היה לפתחה בהתאם לדרישות העם וכאבו. כיוון שהטיפוסיות היא תמיד בעיה פוליטית. אפשר וצריך לכתוב נגד הקאפואיזם. צריך להוקיע את הקאפואיזם בימי היטלר ואת הקאפואיזם דהיינו, כי חי הקשר ביניהם — חי ועומד. אין חשבון ישן וחשבון חדש. הקשר ברור, היסטורי, פסיכולוגי, אידיאולוגי, מעמדי. וזה תפקידו של סופר מתקדם. אולם שחם הוא אכזיסטנציאליסט. וכאשר שאלו את ז'אן פול סארטר ב"1949 אכזיסטנציאליזם מהו, השיב בציניות: „זה אותו דבר שמבטיח לי את הפרנסה.“

התיאטרון הקאמרי

ההתעלות אליה הקאמרי עם הפאטוס האנושי והקריאה הדימוקראטית למאבק נגד המקארתיוזם בארצות-הברית ב„אנשי ריב“, התמוטטה עם החשבונו החדש של שחם. צוות השחקנים ה"כשרוני של הקאמרי עושה על-אנושי „להציל“ מה שאי-אפשר להצילו במחזה זה — אמת החיים. „הקו הציני“ של זלמן לביוש בתפקיד סומראנץ נשמר במומחיות, אך פה ושם נשבר מתוך התרשלות איזשהי ופיזור-נפש, המפריע עים לעיצוב הדמות הכללית. הקאפוס של יוסף ידן היא דמות בנוייה, המשקפת את גווי הרגשנות הנפשית של הטיפוס המ"דוכא הזה, אבל ידן לא הצליח לבטא את הדרכות ברגע גילוי של הקאפוס. אבי של זן קיזר הוא דמות עשוייה, עם פאטוס וטמפראמנט של נער. הבת — לאה קנוס — בלתי-בשלה וחיוורת במקצת. הנהר — סינר — מלא-חיים ומציאותי. האם של אורה אידו — הישג של רו"סינה.

הבמאי והצייר לו הצליחו ביחד לעשות את הדרוש למען הייצוג החיצוני של המחזה. התפאורה הפרוביזורית של הקאמרי במחזה זה היא בלתי-משכנעת, גסה, רווייה שכזוטיות, הלכותה מאיזשהו סרט על חיי-כובשים צרפתיים או אנגליים באחת ממושבותיהם, ופחות מכל ממציי אות-סדום. מלאכת הבמאות עצמה גסה, בלתי-ברורה, חסרת-כוח „המקים לתחיה“ את הטקסט העני וחסר-המתיחות של המחבר.

•••

עם מצפה לתיאטרון שלו ולדראמא טורג שלו. מאבקו המוגבר של העם ללחום, עצמאות ושלוש יוליד מתוכו את התיאטרון הזה והדראמאטורג הזה. מתי זה כמו „חשבון חדש“ הם נסיון לבלום מאבק זה.